

SONET V POEZIJI MED OBEMA VOJNAMA

Njegova pogostnost in oblikovne posebnosti

Soneti, objavljeni med 1918 in 1941, so v slovenski poeziji zelo pogosti; vseh je 1227. Poleg tradicionalnih lastnosti so sorazmerno pogoste prenovitve v dolžini verza, v rimi, manj pa v skladenjski izpolnitvi kvartet in tercet.

Between the years 1918 and 1941 the sonnet is an extremely common verse form in Slovene poetry: as many as 1227 were published. Beside the traditional characteristics these sonnets comparatively frequently exhibit modifications in the length of the verse, in the rhyme, and to a lesser extent in the syntactic scheme of the quatrains and of the tercets.

Čas med obema vojnama je bil razvoju poezije precej naklonjen. Izšlo je 98 samostojnih pesniških zbirk. Veliko pesmi je bilo objavljenih v raznih revijah, leposlovnih in drugih. Med objavljenimi¹ pesmimi je veliko — 1227 sonetov, in to kljub temu, da čas pisanju sonetov ni bil vedno naklonjen.²

Pogostnost pisanja sonetov najbolj zgovorno kaže diagram (str. 209).

Največ sonetov so objavili: Alojz Gradnik 159, Janko Samec 110, Igo Gruden 69, Silvin Sardenko³ 54, Vojeslav Mole 50, Ivan Čampa in Božo Vodušek po 49, Srečko Kosovel 35, Anton Debeljak, Fran Eller in Vinko Žitnik po 27, Bogomil Fatur in Miran Jarc pa 24, Emanuel Kolman in Pastuškin⁴ po 21, Dušan Ludvik in Igor Torkar⁵ po 20, Vida Taufer 19, Mile Klopčič in Erna Muser po 17, Pavel Golia in Leopold Stanek pa 15,

¹ Moje poročilo upošteva le v letih 1918—1941 objavljene sonete. Le ti so lahko vplivali na pišoče pesnike. Če bi upoštevala tudi sonete, ki so v tem času nastali, a niso objavljeni, bi se število sonetov znatno povečalo: tako je bil marsikateri Kosovelov sonet objavljen šele po drugi vojni, in podobno se je godilo drugim. — Po drugi strani pa je marsikateri v tem času objavljeni sonet nastal pred letom 1918.

² Miran Jarc piše leta 1921 v LZ na str. 180 v oceni Grudnove knjige Narcis: »Če piše človek sedanjosti sonete, je to več ali manj diletantizem, igračkanje, ker današnjemu pesniku delati rime ni težko, saj so mu že predniki pripravili dovolj gladka tla jezikovne gibkosti, da po njih prav lahko zapleše. V tem oziru se mi zdijo sonetarji 20. stoletja podobni tesarjem patrijarhalnih epov v stancih, kakršni se pojavljajo tudi pri nas; njih delo je le potrata časa in energije, kar npr. pri Byronu in Puškinu ni bilo, saj je bilo v onih časih take vrste resničen izraz svoje dobe.«

³ Alojzij Merhar.

⁴ Andrej Budal.

⁵ Boris Fakin.

Vinko Beličič in Rojen Komar⁶ po 14, Branko Rudolf in Ivan Zorman po 12, Jože Kastelic 11, Jože Brejc⁷ 10, Ivan Albrecht, Ivo Brnčič in Jože Dular po 8, Vera Albrechtova, France Balantič in Radivoj Peterlin-Petruška po 7, France Onič 5, Fran Albrecht, Janko Glazer, Lili Novy in Jože Udovič po 4, Tine Debeljak, Severin Šali in Jože Šmit po 3, France Bevk, Karel Destovnik, Kmetov Joža, Rudolf Maister, Ksaver Meško, Tone Seliškar in Jože Šeligo po 2, Griša Koritnik, Edvard Kocbek, Joža Lovrenčič, Anton Novačan in Gustav Strniša po 1 ter še sto drugih. Ob tako velikem številu sonetistov in objavljenih sonetov je razumljivo, da je izšlo veliko neprečiščenega.⁸ (Glej preglednico str. 212.)

Veliko število sonetov je izšlo v letih 1920, 1926 in 1938—1940. Leta 1920 so objavili sonete zlasti Gradnik, Igo Gruden in Mole, leta 1926 Gradnik, Kosovel in Klopčič, v letih 1938—1940 Balantič, Beličič, Brejc, Brnčič, Dular, Fatur, Gradnik, Jarc, Kastelic, Kolman, Rojen Komar, Ludvik, Muserjeva, Rudolf, Samec, Sardenko, Stanek, Tauferjeva, Torkar Vodušek.

Objavljenih je bilo le nekaj klasično oblikovanih sonetov. Velika večina sonetov izkazuje odstopanja od pravil. Izpreminja se vse: število verzov, razvrstitev verzov v kitice, dolžina verza, stopica, rime, skladenjska zaključenost kitic, poetski obrat, akrostih. Spremembe se goste okoli let 1921 (Gradnik, Samec), 1926—1927 Kosovel, Gradnik, Dora Gruden, Klopčič), 1930—1931 (Kosovel, Gradnik), 1934 (Fatur, Beličič, Kocbek, Jarc, Tauferjeva), 1939—1940 (Beličič, Dular, Vodušek, Čampa, Brejc, Šeligo, Ludvik, Stanek, Gradnik, Torkar).

Spremembe števila verzov. Osem sonetov ima 15 verzov. Jarčev sonet Na gori (DS 1933) in Sardenkov Jezus (Trojno klasje 1938), Vovkov sonet Drevo (Mladika 1933) in Strnišev Suša (Mladika 1934) so soneti z repom; pri prvih dveh je 15. verz sonetu dodan na koncu, pri drugih dveh med kvartetnim in tercetnim delom. Ostali 15-vrstični soneti vključujejo 15. verz v eno svojih kitic.⁹

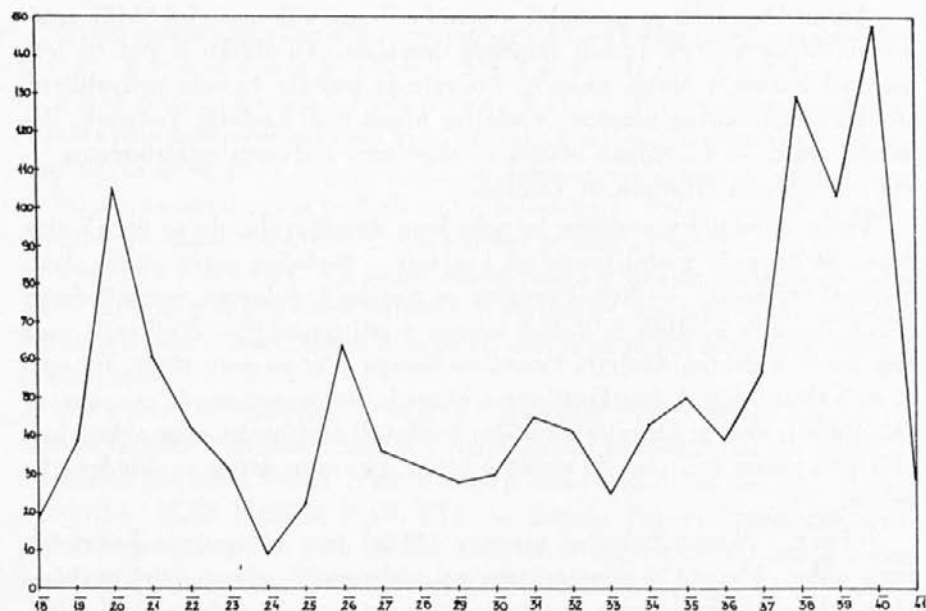
Dva soneta imata le 13 verzov. V sonetu Vse je kakor leta prejšnja (Nekaj pesmi 1934) Makse Samsa občutim odsotnost 14. verza kot praznino, kot nekaj nedorečenega. — Tega vtisa ne daje Grudnov sonet Te-

⁶ Janko Moder.

⁷ Jože Javoršek.

⁸ Če bi se odločala za antologijo med vojnama objavljenih sonetov, bi ta obsegala komaj kakih 100 dobrih ali oblikovno zanimivih del.

⁹ Maksa Samsa, Kje so neba (Nekaj pesmi 1934); Vida Taufer, Narcise (DS 1935); Iris, Na barju (Mentor 1937/38); Juraj Tjoš, Ko bodo tovariši zaigrali (Obzorja 1940).

snobna pomlad (Sodobnost 1939); ima pa toliko sonetnih značilnosti,¹⁰ da ga prištevam med sonete.

Stopica. Večina sonetov uporablja dosledno jambski verz, 35 sonetov trohej, 10 daktil, 10 amfibrah, 18 različne stopice v istem sonetu, 1 svoboden heksameter,¹¹ 13 po štiri poudarke v verzu,¹² 2 po štiri poudarke v verzu z vmesno cenzuro, 14 svobodni verz.¹³

Dolžina verzov. Ena četrtnina objavljenih sonetov uporablja dosledno enajsterec. 38 % sonetov ima izmenoma enajsterce in deseterce. Le deseterce imajo zlasti nekateri Gradnikovi, Voduškovi in Žitnikovi soneti; pri tem uporablja Gradnik dosledno trohejsko mero,¹⁴ Žitnik jambsko.

¹⁰ Verz je 11-zložni trohej, razporeditev verzov v kitice 4 + 4 + 3 + 2, rime abba cddc efe ff.

Ne prištevam pa med sonete Golievega cikla Grešnica — svetnica (Pesmi o zlatolaskah 1921) kljub Legišovemu mnenju, da je to sonetni cikel (Lino Legiša, Zgodovina slovenskega slovstva VI. Ljubljana 1969, 296). Pesmi sicer imajo nekatere sonetne značilnosti (jambski enajsterec oz. deseterec, 4 kitice), manjka pa jim 14. verz in zlasti motijo rime (aba bcb cdc dede), značilne za pesmi v tercinah.

¹¹ Novačan, Dva urednika (LZ 1939).

¹² Zlasti pogosto pri Kosovelu.

¹³ Šeligo, Kosovel, Bošte, Kocbek in drugi.

¹⁴ Verz srbske junaške pesmi.

Anton Debeljak je uporabil v sonetu *Vojna silhueta* (LZ 1918) enajsterec, ki ga v dveh verzih zamenja deseterec. To obliko je čez tri leta ponovil Samec v šestih pesmih. Pozneje je postala to zelo priljubljena oblika Gradnikovih sonetov; v njej so pisali tudi Ludvik, Vodušek, Balantič, Jarc. — Obrnjeno obliko — deseterce z dvema enajstercema — sta uporabljala Gradnik in Vodušek.

Večja umetniška svoboda je pesnikom dovoljevala, da so en ali dva verza še drugače podaljševali ali krajšali — 9-zložne verze imajo zlasti Sardenkovi soneti. — Nekaj sonetov se nagiba k dolgemu verzu,¹⁵ drugi k rabi izrazito kratkih in dolgih verzov v isti pesmi.¹⁶ — Najkrajši verz ima Sonet trenutka Alojzija Peterlina-Batoga (*Pot za goro* 1929). Vsi verzi so 3-zložni. Kljub kratkosti verza ohranja Batogova pesem vse sonetne značilnosti: verz je hiperkatalektični jamb (ali amfibrah), rime abba abba cbb ddc, pesem ima poetski obrat, 4 kitice, 14 vrstic, kitice so skladske celote.

R i m e. Skoraj polovica sonetov (49 %) ima oklepajoče kvartetne rime abba abba, 14 % sonetov ima pri oklepajočih rimah štiri različne rime (abba cddc). Pogoste kvartetne rime so še abab abab in abab cded. V kvartetnem delu imamo pri rimah več odstopanj. Rime abba baab imajo v svojih sonetih Fatur, Klopčič, Eller, Rudolf, Vodušek in drugi. — Redke so rime abab baab. — Druge kvartetne rime so še: abba acca, abab acac, abab baba, abab cddc, abab becb; aabb aabb, aabb bbaa, aabb ccaa, aabb cedd. — Same zaporedne parne rime ima šest sonetov. — Čampov sonet *Brez moči* (Šotor v zatišju 1941) ima rime aaaa bbbb ccc ddd.

Nekaj sonetov uporablja namesto rim asonance,¹⁷ spet drugi soneti rim nimajo.

Kitica. Večina sonetov ohranja ustaljeno delitev verzov na dve kvarteti in dve terceti. Druga najpogostejša razvrstitev verzov je 4 + 4 + 6. Med obema vojnama je objavil prvi tako napisan sonet Radivoj Peterlin-Petruška leta 1919 (*Večerni sonet*, DS), najpogosteje pa so tako pisani Kosovelovi soneti. — Pojavljajo se tudi druge kombinacije: 8 + 6,¹⁸ 14, 5 + 3 + 4 + 4, 6 + 4 + 4, 6 + 8, 4 + 3 + 4 + 3, 3 + 4 + 3 + 4, 4 + 3 + 3 + 4, 4 + 6 + 4.¹⁹

¹⁵ Jarc, Beličič, Čampa.

¹⁶ Kosovel.

¹⁷ Damjan Vahen, *Žena* (Klic duše 1933); Vida Taufer, *Kraljici Mariji* (Naš rod 1934/35) in *Pšenica* (istotam); Erna Muser, *Prebelo mesto* (Šodobnost 1937).

¹⁸ Jože Dular, sonetni ciklus *Življenje* (DS 1939), štirje Beličičevi soneti.

¹⁹ Take sonete pišejo zlasti manj znani sonetisti.

Nekaj sonetov ima angleško razvrstitev vrstic v kitice ali njene variante: 2 + 4 + 4 + 4, 4 + 4 + 2 + 2 + 2, 4 + 4 + 2 + 4, 8 + 2 + 4.²⁰

Skladenjska zaključnost kitic. Večina sonetov ohranja skladenjsko zaključnost vseh kitic ali vsaj kvartet. Skladdenjska povezanost prvih dveh kitic je pogostejša od povezanosti druge in tretje kitice oz. od povezanosti prvih treh ali zadnjih treh kitic. Pri 15 sonetih so skladdenjsko povezane vse kitice. Osem sonetov je enostavnih.²¹

Poetski obrat. Le redki soneti imajo v kvartetih sliko oz. primero in v tercetah prenos primere v življenje; vendar večina sonetov ohranja poetski obrat. Mesto poetskega obrata se je pri nekaterih sonetih premaknilo.

Akrostih, moto, pripis. Akrostih ima le devet sonetov. Z izjemo Grudna²² so pisali sonete z (običajnimi) akrostihi manjši pesniki. — Torkarjev sonet Vizija 1940 (Blazni Kronos 1940) ima posebno obliko akrostiha: SSSS MMMM RRR TTT. — Soneta Ponoči Ivana Zorman (Lirični spevi 1925) in Pust Danice Gruden (Razori 1937/38) imata moto, sonet Meminisse juvat Jože Lovrenčiča (DS 1934) pripis.

Med obema vojnama je torej nastalo presenetljivo veliko število sonetov. Nastali so kljub občasnim nasprotovanjem nekaterih pesnikov kritikov. Nekateri pesniki se drže ustaljene sonetne oblike, še več jih poskuša na ta ali drug način obliko spremeniti. Ta uporabi drugo stopico, oni drugačno razvrstitev verzov v kitice, drugo število zlogov, drugačne rime. V dobrih sonetih se je oblika prilagodila izpovednosti. Velikokrat pa je bilo razbijanje oblike, zlasti pri manjših pesnikih in začetnikih, samo sebi namen.

²⁰ Tudi pisci teh sonetov so manj znani pesniki.

²¹ Skladdenjsko povezani so zlasti Gradnikovi, Campovi, Ludvikovi, Voduški in nekateri Samčevi soneti. — Enostavni soneti so: Janko Samec, Pradedov dom (LZ 1920) in Sinu (Mladika 1937); Tone Batagelj, Moji ženi I. (Mladika 1922); Jože Kastelic, Veliko senc (DS 1935); Ivan Campa, Joj bratje (Mentor 1935/36); Božo Vodušek, Zlato tele (Modra ptica 1935/36) in uvod v Camoesovo gostijo (LZ 1937); Ivan Zorman, Vino življenja (Iz Novega Sveta 1938).

²² Posmrtnica (Sodobnost 1941), Žale (Sodobnost 1940).

PREGLED NAJPOGOSTEJSIH KITIC, DOLZIN VERZOV IN STOPIC PO AVTORJIH

Stevilo objav- ljenih sonetov	KITICE						DOLZINA VERZOV						STOPICE				non- darki lične vpa sto- dit verz						
	4 4 3	4 6	8 6	11 11	10 11	10 10	2×10 2×11	10 9	8 9	9 11	10 18	Jamb	hej Tro- tul	Dak- tul	Amfi- brah	4 vrsti							
Gradnik A.	159	156	1	—	34	81	7	22	4	—	—	—	—	1	1	144	11	—	3	—	1	—	
Samec J.	110	107	1	—	36	63	—	6	—	—	—	—	—	1	—	110	—	—	—	—	—	—	
Gruden I.	69	65	5	—	65	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	64	2	—	2	—	—	1	
Sardenko S.	54	51	—	—	2	—	—	—	—	46	5	—	—	—	—	51	—	—	—	—	2	1	—
Mole V.	50	50	—	—	—	42	—	—	—	—	—	—	2	—	—	50	—	—	—	—	—	—	—
Čampa I.	49	49	—	—	10	22	—	—	—	—	—	—	5	2	—	48	—	—	—	—	—	1	—
Vodušek B.	49	47	—	—	11	25	6	3	5	—	—	—	—	—	—	44	5	—	—	—	—	—	—
Kosovel S.	35	—	35	—	2	6	—	1	—	—	—	—	—	2	—	14	5	2	—	—	12	1	5
Debeljak A.	27	26	—	—	12	11	—	2	—	—	—	—	—	—	—	26	—	—	—	—	—	—	1
Eller F.	27	27	—	—	5	19	—	—	—	—	—	—	2	—	—	27	—	—	—	—	—	—	—
Fatur B.	24	20	5	—	6	9	1	—	—	—	—	—	—	1	1	17	2	—	—	—	—	—	5
Jarc M.	24	23	—	—	1	16	—	2	1	—	—	—	—	—	2	22	—	—	1	—	—	—	1
Pastuškin	21	21	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21	—	—	—	—	—	—	—
Ludvik D.	20	12	—	—	4	8	1	5	—	—	—	—	—	2	—	17	2	—	1	—	—	—	—
Torkar I.	20	20	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—	—	—	—	—
Taufar V.	19	17	1	—	5	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	19	—	—	—	—	—	—	—
Klopčič M.	17	17	—	—	5	10	—	—	—	—	—	—	—	2	—	17	—	—	—	—	—	—	—
Muser E.	17	14	5	—	17	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	17	—	—	—	—	—	—	—
Golia P.	15	15	—	—	1	12	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	—	—	—	—	—	—	—
Stanek L.	15	14	—	—	11	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	15	—	—	—	—	—	—	—
Beličič V.	14	9	1	4	5	—	1	—	—	—	—	—	—	—	6	11	—	1	—	—	—	2	—
Komar R.	14	14	—	—	7	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	2	4	—	—	—	—
Brnčič I.	8	7	—	—	—	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—
Dular J.	8	2	—	6	—	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—	—	—	—

РЕЗЮМЕ

В поэзии между двумя войнами появилось в отдельных поэтических сборниках, в литературных и других журналах 1227 сонетов, большинство в годах 1920, 1926 и 1938—1940. Большинство сонетов опубликовали Алойз Градник, Янко Самец, Иго Груден, Сильвин Сарденко, Воеслав Моле, Иван Чампа, Божо Водушек и Сречко Косовел. Сонет является поэтической формой, с которой любят проверить свое поэтическое мастерство начинающие поэты, поэтому среди напечатанных сонетов число ценных поэтических произведений относительно небольшое.

Опубликованные сонеты в большинстве случаев сохраняют традиционное число стихов, расположение стихов в строфах, ямбический стих и синтаксическую замкнутость строф. Чаще меняются длина стиха и рифма. Некоторые сонеты сохраняют большинство формальных особенностей и меняют лишь отдельные, в других сонетах изменяется большая часть характерных формальных признаков. Для некоторых сочинителей сонетов является разрушение сонетной формы самоцелью. В хороших сонетах является изменение формы необходимым следствием изменения самого поэтического содержания.